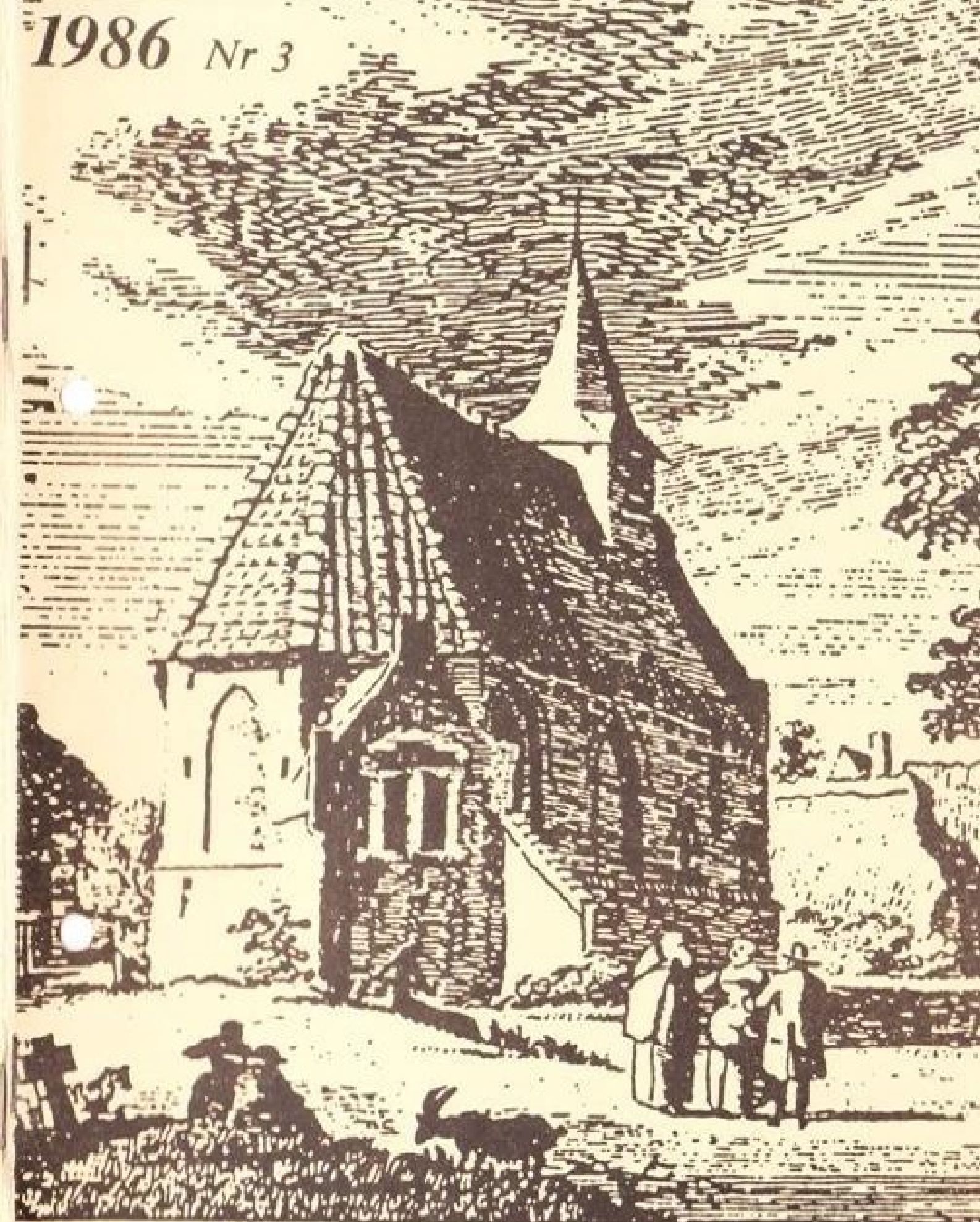

1986 Nr 3

Historische Kring
Duiven – Groessen – Loo

H 029C

Colofon

Het tijdschrift is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen Loo en verschijnt drie keer per jaar.

Artikelen mogen alleen worden overgenomen na schriftelijke toestemming van de auteur en onder bronvermelding.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op bovenstaande bank- of girorekening, voor leden gratis.

Losse nummers f 3,00

Het lidmantschap van de Historische Kring kost f 20,- per jaar, over te maken op postgiro nr. 49.23.697 of Rabobank nr. 31.54.07.484 t.n.v. Historische Kring Duiven Groessen Loo.

Secretariaat Historische Kring:

Dhr. A.Th.J. Boss
van Dorth tot Medlerstraat 5
6921 AT Duiven.
Telefoon 08367- 1202

Redactieleden:

R.M. Gerritsen
W.F.W.M. van Heugten
Th.M.J. Jonker

Redactieadres:

R.M. Gerritsen
Kennedystraat 4a
6921 CW Duiven.
Telefoon: 08367- 3743

ISSN: 0168-9460

Omslag

Kapel te Loo in 1742, gravure van Paul Liender in *Het verheerlijkt kleefsland* (Amsterdam 1762) naar een tekening van Jan de Bejer.

Steenfabricage op de Loowaard (deel 1)

De eerste steenoven (1829)

Inleiding

De Loowaard is een uiterwaard aan de rechteroever van de Rijn tussen Kandia en het Looveer. Op deze uiterwaard stond de bouwhoeve "Looward", welke in de 16de eeuw werd gebouwd door Herman van de Loe. Door vererving kwam het goed achtereenvolgens in bezit van de familie van Aeswijn, bleef eeuwenlang in het bezit van de familie Von Bodelschwing zu Bodelschwing (bij Dortmund) en vererfde tenslotte in 1902 op een lid van de familie Von Inn- und Knyphausen. Deze verkocht in 1918 de boerderij annex gronden aan de familie Van Sadelhoff, de pachters die het goed al meer dan een eeuw bewoonden.

De oprichting

In april 1829 ging *J.S. van Sadelhoff* uit Duiven een maatschap aan met de Pannerdense steenbakker *Derk Verwaayen* teneind een steenoven te exploiteren op de Loowaard. Op 15 april 1829 dienden zij een daartoe strekkend rekest in waarin zij het belang voor de werkgelegenheid in Duiven benadrukten.

"Geven met meest verschuldigde respect te kennen Jan Stephanus van Sadelhoff, op de Looward in de gemeente Duiven en Derk Verwaayen te Pannerden woonachtig, dat zij voornemens zijn op de Looward aan deze zijde van de Rijn, eene steenbakkerij op te rigten. De plaats van die steenbakkerij is zo verre van alle gebouwen verwijderd, dat noch voor de veiligheid dier gebouwen, noch voor de gezondheid der bewoners daarvan iets te vrezen kan wezen. De oprigting kan voor de gemeente niet anders als voordelig worden geagt, alzoo daardoor aan eene menigte menschen arbeid en middelen van bestaan wordt verschaft. Waarom supplianten eerbiedig verzoeken, dat het UEdelgrootachtbaren behage hun, behoudens de regten van derden vergunning tot het oprigten der bedoelde

steenbakkerij te verlenen."

Het voornemen van de ondernemers-in-spe werd gedurende tien dagen aangeplakt bij het gemeentehuis in Duiven, maar er kwamen geen bezwaren binnen. De gemeenteraad van Duiven stond bovendien geheel achter het plan en meende "dat men de oprigting dezer steenbakkerij veel meer als zeer wenschelijk beschouwen mag uit hoofde daardoor aan verscheidene ingezetenen van de klasse der Arbeiders werk zal worden verzekerd". De Districts-Commissaris van de Liemers, Van Nispen tot Pannerden, onderschreef dit advies en ook de Inspecteur van Waterstaat in Gelderland, Beijerinck, zag geen problemen. Integendeel, uit oogpunt van waterhuishouding was de oprichting zelfs voordelig, want de plaats waar de oven zou worden gebouwd was sterk onderhevig aan afslag door de rivier en elk jaar verdween er een stuk. Wanneer er nu een steenoven werd opgericht zouden de exploitanten vanzelfsprekend de oever beschermen door het storten van misbaksels en ovenpuin. Op 8 juli 1829 werd de concessie verleend en kon de fabricage van bakstenen een aanvang nemen.

De oprichters

Johannes Stephanus van Sadelhoff, landbouwer op de "looward", was in 1791 geboren als zoon van Antonius van Sadelhoff, rentenier in Zevenaar en Gertruida Uhlenbrock. Hij was in 1816 gehuwd met Hendrina Peelen uit het Loo en na haar dood trouwde hij in 1836 met de 26-jarige dienstmaagd Elisabeth Daams uit Groessen, dochter van de arbeider Richardus Daams en Gudula Berns. Vijf jaar later huwde een zoon uit het eerste huwelijk, Antonius Adreas van Sadelhoff, met een negen jaar jongere zuster van zijn stiefmoeder, namelijk Maria Theodora Daams. Vader en zoon waren dus tevens zwagers van elkaar.

Theodorus (Derk) Verwaayen was de zoon van Johannes Verwaayen, molenaar te Pannerden, en Helena Goris. Hij werd aldaar geboren in 1776 en was oorspronkelijk eveneens molenaar van beroep. Later wordt hij dikwijls "aannemer van publieke werken" genoemd, een beroep dat heel goed samenging met dat van steenfabrikant. Hij huwde met Hendrina Hoedt (1785- 1871) en hun zes

kinderen waren allemaal op een of andere wijze betrokken bij de baksteenfabricage.

De exploitatie

Over de exploitatie van deze eerste steenoven op de Loowaard is weinig bekend. In 1832 was de toestand "kwijnend" en in 1835 was de steenoven verdwenen. In 1851 blijkt in ieder geval dat de plaats van de steenoven (kadastraal D 23, 24 en 26, later vernummerd tot D 91 en 97) weer te boek staat als "weiland". Uit de beschikbare gegevens komt naar voren dat van Sadelhoff geen eigenaar doch pachter van de oven was. De fabriek behoorde aan de familie Von Bodelschwing Plettenburg. Een dergelijke exploitatie van pachtgronden was in die tijd niet ongebruikelijk.

(wordt vervolgd)

Drs. G.B. Janssen, Zevenaar

Veldnamen (4)

In het onderstaande wijkt de serie schijnbaar af van het eigenlijke onderwerp veldnamen door aandacht te schenken aan de namen van de drie dorpen, en later nog eens aan de namen van verschillende buurtschappen.

Groessen: in een oorkonde uit 838 vermeld als GRUOSNA; vermoedelijke betekenis weiland.

Duiven: in dezelfde oorkonde vermeld als Thuvine; vermoedelijke betekenis hoogte of heuvel (van de verkleinvorm van het Germaanse Thuba). In dit geval een natuurlijk ontstane stroomrug, geschikt voor bewoning.

Onlangs is in Huissen de discussie ontstaan om de officiële naam te veranderen en in overeenstemming te brengen met de uitspraak Huussen. Een gemeenteraad kan dat bepalen.

Voor we hier ook een discussie krijgen over het verschil tussen schrijfwijze en lokale uitspraak (Duiven/Duiven), kan het wellichtgoed zijn te

bedenken dat in Oirschot, Oisterwijk, Oirbaar de letter -i- dient om een verlenging van de voorafgaande klinker aan te duiden. De -i- in Duiven (en Huissen) kan ook zo worden opgevat; er is aldus geredeneerd geen verschil tussen de schrijfwijze en uitspraak, en de slechts regionaal bekende uitspraak zou officiële uitspraak dienen te worden.

Loo: in een oorkonde uit 970 komt HUSLOA voor; vermoedelijke betekenis (een) huis in een loo. Lo of Loo kan verschillende betekenissen hebben:

- grasrijke, met laag houtgewas bedekte plek in een bos;
- lage, moerassige grond (vooral in West-Vlaanderen en Brabant);
- een verkorting van "lode" of Loet(e) in de betekenis van laaggelegen (ook buitendijks) slecht land;
- plaats, afkomstig van het Latijnse "locus".

De gemeentelijke informatiegids houdt het op "plek in een bos". Daar is wat voor te zeggen, omdat - nauwelijks meer voor te stellen - eens het stroomgebied van de grote rivieren bebost is geweest (met loofbomen). HUSLOA moet dan worden opgevat als een (stenen) huis in een bos, en dat is hoogstwaarschijnlijk de Loowaard.

Terugkijkend blijkt er toch relatie te zijn met veldnamen; de dorpsnamen zijn afgeleid, van of hangen samen met veldnamen.

Voor informatie over (recente) veldnamen kunt U terecht op onderstaand telefoonnummer.

Th.M.J. Jonker (Loo; 08367-2095); G. Greven

Geraadpleegd:

-gemeentelijke informatiegids;

-M. Schonfeld, *Veldnamen in Nederland*. Arnhem 1960;

-J.de Vries, *Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen*, Utrecht 1962.

Koeien en paarden in de Duivense kerk

Duivense boeren zochten een goed heenkomen voor hun vee tijdens de overstroming van 1799.

Een van de ergste overstromingen, die Duiven, Groessen en 't Loon teisterde, was ongetwijfeld die van 1799 (1). Tijdens de bijzonder strenge winter van 1798/99 raakte de Rijn dichtgevroren. Eind januari 1799 begon het ijs in beweging te komen ('de Rijn ging los') en grote ijsschotsen dreven stroomaf. Bij Kandia vormde zich een ijssdam, die het water opstuwde. Op 3 februari liep het water over de dijken en het lage gedeelte van de Liemers overstroomde snel. Zo snel zelfs dat reeds een dag later vele huizen tot aan het dak onder water stonden. Twee dagen later brak bij Leuven de dijk over een afstand van 200 meter door.

De hele situatie werd nog dramatischer doordat het in die dagen zeer streng vroom. Op 12 februari kon men zelfs per slee van Westervoort naar Duiven komen. Voor mens en dier was deze toestand onhoudbaar. Vele mensen vluchtten uit hun huizen en zochten met hun have en goed een veilig heenkomen op de dijken en andere hoog gelegen gronden. Ook weken velen uit naar Arnhem. Voor het vee was het noodzakelijk dat het in die felle koude in een acceptabel stal kon worden ondergebracht. Een uitkomst in deze nood vormde de Duivense kerk.

Van begin februari tot in de week voor Pasen werden maar liefst zo'n 60 stuks vee (koeien en paarden) in de kerk op stal gezet. De kerk was toen naammerkelijk kleiner; als we ons de huidige kerk voor de geest halen dan moeten al die koeien en paarden ondergebracht zijn in de middenbeuk en de zijbeuken, ruwweg tussen de toren en de eerste zij steunen voor het altaar.

Schade aan de bakken, de muren en de vloer kon niet uitlijven.

In het Rijksarchief te Arnhem bewaart men een *lijst en opgave wegens schade die de duyvensche kerk geleden heeft ten tijden van het hoog water* (2). Deze lijst werd pastoor Heijlendaal op 24 april 1799 aan rechter raantesweeler te Arnhem van de overheid in te schakelen bij het terugvorderen van het geld dat nodig was om de

schade in de kerk te herstellen. Uit deze lijst blijkt dat het grootste deel van de banken (waaraan het vee vastgebonden was?) vernield was en dat ook de estriken (plavuizen) vloer kapot getrapt was. Van deze estriken bleek bijna niets meer te gebruiken; enkele resten konden nog in de hoeken en onder de banken gebruikt worden. Direct nadat het vee uit de kerk was gehaald begon men de schade te herstellen om de kerk in ieder geval met Pasen te kunnen gebruiken. Bij van Kesteren in Arnhem kocht men 2400 estriken tegen 33 gulden en 10 stuivers per 1000. Metselaars Sanders legde de vloer en timmerman Sanders herstelde de banken. De rekening zag er als volgt uit:

	gulden stuivers		
Estriken	80	-	7
Rechten en accijns	2	-	8
Vrachtkosten voor de estriken	12	-	12
Metselaar Sanders (rekening)	20	-	6
Voor kost en drank	27	-	10
Timmerman Schut (arbeid+ materiaal)	60	-	6
Totaal	203	-	9

De pastoor en het kerkbestuur trachtten nu deze kosten te verhalen op degenen die hun vee in de kerk hadden gestald. Daarvoor stelden ze een lijst op met de namen van deze personen en het aantal stuks vee (zie volgende bladzijde).

De pastoor merkt bij deze lijst op dat de laatste zes mindervermogend zijn. Ook neemt hij het op voor de Mevrouw van de Ploen die gedurende twee dagen 6 "beesten" in de kerk heeft gehad: *Mij schien sol daervoor niets komen.*

Interessant is ook een opmerking, die Pastoor Heijndendaal toevoegt. Een zekere Evert Arntz of Leijgraaf van Groessen blijkt zonder te vragen 3 paarden en 8 koeien in de kerk gebracht en die outabene vlak voor het altaar bij de communiebank vastgebonden te hebben. Daar richtte

zijn vee nogal wat schade aan, wel voor zo'n 30 gulden. Over deze Evert Arntz (die niet op de lijst is vermeld ondanks de 11 stuks vee) zegt de pastoor: *dese is het vrekste van allen geweest en heeft linnen en wollen muren en platen beschadigt.*

	paarden	beesten (koeien)
Willem Spaen	4	3
Gerrit Bod	-	9
Roelof Hoet	-	4
Jan Rutjes	-	4
Derk van Huet	3	7
Thijs Wienen	-	2
custos ...Santen (?)	-	4
Gerrit Visser	1	-
Jan Oorhuijsen		2
Theunis Polman		2
..(?)..Smink		2
Caspar Menting op de Horst		2
Cobus Gerritsen		2
Hendk (?) Aloffven		1
Totaal	8	12

Op 24 april diende de pastoor deze lijst in en reeds de volgende dag *verordoneerde* rechter Gantesweiler hoe hoog de bedragen waren, die de betrokkenen moesten bijdragen aan de onkosten.

Wim van Heugten, Duiven

Noten

(1) voor een uitvoerige beschrijving van deze overstroming, zie: J.W. van Peetersen: *De Waterplag*, Zutphen, 1974, blz. 102-107.

(2) Rijksarchief Arnhem; de rechterlijke archieven van de voormalige Kleefse enclaves; inventaris nummer 1552.

In het verleden moest elke gemeente of kerspel mannen leveren om hun landsheer op zijn krijgstochten te vergezellen. Alle mannen tussen de 18 en de 60 waren in principe weerplichtig. Uitgezonderd van deze verplichting waren hen die een geestelijk ambt bekleedden, lichamelijk gebrekkigen en zij die nog geen jaar gehuwd waren. De weerplichtigen moesten zelf voor hun uitrusting zorgen. Bovendien moest men ervoor zorgen dat er voor iedere 10 man een wagen, getrokken door een paard, meeging waarop voldoende mondvoorraad was en tenten en dekens voor de duur van de krijgstocht.

De kosten die men hiervoor maakte, kwamen grotendeels uit fondsen van de gilden. Onder gilden verstaat men in dit verband de georganiseerde buurtschappen; de beschermheer was daarin de hoogste vertegenwoordiger. De gilden bezaten landerijen en o.a. ook de groenstroken langs de openbare wegen, de zogenaamde *Gemeine Hütungen*. Veel van de lasten konden uit de pachtopbrengst bestreden worden.

Sinds onheuglijke tijden is de bevolking van dorpen en kleinere plaatsen kwetsbaarder geweest dan de burgers van de steden. Algemeen wordt aangenomen dat de gilden zich in de loop van de tijd meer zijn gaan richten op de bescherming van de mens en zijn bezittingen; hoeves, landerijen en daarin weerbaar te zijn, het gevolg was dat er binnen hun organisatie ook schutterijen ontstonden.

Maar ook dit rankte achterhaald. Toen er een vast en stand leger kwam, hoefden de schutters geen krijgsdiensten meer te verrichten. Door de invoering van nieuwe krijgstechnieken en wapens kon dit ook niet meer verwacht of verlangd worden. In de plaats van deze directe betrokkenheid bij het bedrijfsbedrijf kwamen er echter oorlogscontributies. Dit was een soort belasting om de landsheer of de vorst in staat te stellen een leger op de been te brengen en te houden. Deze oorlogscontributies drukten soms zo zwaar op de bevolking dat men overging tot het verpanden van hun gemeenschappelijke gildegronden aan een of andere geldschieter. Van tijdige inlossing van het pand kwam meestal niets zodat na

verloop van tijd de gilde-eigendommen voorgoed in andere handen overgingen.

In de tegenwoordige kerkdorpen Groessen en Loo bestonden in het verleden drie gilden, te weten dat van Groessen, Loo en de Husselarij. Al deze gilden hadden eveneens een eigen schutterij. Het dagelijks bestuur van elk gilde bestond uit gekozen gildemeesters.

Geschiedenis van Groessen en Loo

Voor het midden van de 14e eeuw was er onmiskenbaar een Gelderse invloed in de Liemers waartoe Groessen en Angeroyen (Loo) behoorden. Op 22 februari 1355 kreeg graaf Johan van Kleef het land van de Liemers in bezit en de heerlijkheidsrechten over Angeroyen (Loo) en de Husselarij. Groessen was toen al een zelfstandige eenheid in Johans gebied met een eigen rechtbank. In 1448 gaf Johan van Kleef aan zijn vrouw Nechteld de inkomsten uit het hoog en laag gericht te Groessen. In 1487 hief men de gerichtsbanken van Duiven en Groessen op en verplaatste deze naar de stad Zevenaar.

De vijftiende en de zestiende eeuw kenmerkten zich door de vele rampen en oorlogsgeweld in de Liemers. Rondzwervende soldaten lieten door hun rooverijen, ontvoeringen, diefstallen en brandstichtingen diepe sporen na. Tot overmaat van ramp brak in 1568 ook de Tachtigjarige Oorlog uit, die juist in het Land van Kleef voor een groot deel werd uitgevochten. Het waren dus beroerde tijden voor de Liemerse mensen, die behalve, de nodige mensenlevens ook veel geld en goed kostten. Men kon ook in Groessen en Loo aan gedwongen verkopen en verpandingen niet ontkomen.

De verpanding en verkoop van gildegronden

Als afgevaardigden van het gilde van de Husselarij kwamen in het jaar 1625 Jacob van Lengell, Gerlach Damen, Hendrik Nobelen, Thomas van Foirst, Henrich ten Hoeff, Jan Giesberts, Albert Untijt, Aradt van Tuyll, Jacob van Hoevel en Henrich Klubbers overeen de Gildehofplaats na een dreuf land bij deze hofplaats voor 650 gulden te verpanden om de oorlogscontributie te kunnen betalen.

Deze *Gildehofplaats* was gelegen nabij het Paddegat. Voor deze transactie had men de uitdrukkelijke toestemming van de drost, Steven van Hertefeldt. Men was echter niet in staat de aflossing bij elkaar te brengen zodat uiteindelijk een zekere Johan Boen en zijn vrouw Grietjen van Lengell de verplichtingen van het Gilde overnamen en daarmee de eigenaren werden van deze hofplaats en de grond.

Ook in Groessen stond men er niet al te best voor. Op 21 februari 1646 was men uit armoede genoodzaakt de *Gildedreef* te verkopen aan Derrick Offerman en zijn vrouw Alitgen Unstein. Bij de verkoop werd bepaald dat het Groessense gilde de tiend behield. Dat wil zeggen dat het gilde recht had op 1/10 van de jaarlijkse opbrengst van het perceel. Bij het passeren van de acte waren aanwezig; pastoor Stephanus Aijgerius, schout Johan Thonissen, kerkmeester Willem Paell en de gildeleden Jan Jansen, Jan Ked en Jan Rebben.

Toen in 1648 de Vrede van Munster getekend was, betekende dat nog niet dat er een eind was gekomen aan de rampen. Deze lagen ook op een ander gebied namelijk op het gebied van de strijd tegen de overstromingen.

Van tijd tot tijd werd de streck door waterplagen getroffen. Om de gaten, die in de dijken waren geslagen, te dichten en ook te helpen de directe gevolgen van de watersnood voor de inwoners uit de weg te ruimen was veel geld nodig. Geld van elders kwam er niet; vroeger gold immers het devies *Wie het water deert, het water keert*. Uit bittere noodzaak was het gilde dan aangewezen op geldschieters, die als tegenprestatie de gildegronden namen. Zo vermeldt het Zevenaarse Kerckenboek over het jaar 1693 de renteopbrengst uit twee dreven land in de Holhoek. Deze percelen, *Gemeijne Straet* had indertijd de Hertog van Kleef met toestemming van het Groessense gilde overgenomen omdat de kerkmeesters en het gilde niet in staat bleken een schuld te vereffenen die ontstaan was door het repareren van een dijk en de wetering.

In hetzelfde kerckenboek wordt eveneens melding gemaakt van een *dreefken land* in de Husselarij waarvoor pastoor The Laen uit Zevenaar de pacht ontving. Deze grond was eens gildebezit en men vertelde ervan dat het eens het laatste stukje grond was van een hofstede, genaamd *Buytendijk* die door het water verzwolgen was. De pacht

bedroeg (*deed*) twee daalder jaarlijks.

De invloed van het gilde op de pastoorsbenoeming in 't Loo

In de Liemerse parochies was het veelal de gewoonte dat het benoemingsrecht van een pastoor lag bij de vorst of bij een kerkelijke instantie. In het Loo werden de benoeming van een pastoor en het vergeven van de pastorie door de parochianen naar eigen goeddunken geregeld. Pastoor Bartholomeus Steens schreef dat hij op Pasen van het jaar 1651 de pastoorsplaats had aangenomen die het gildebestuur van 't Loo hem had aangeboden.

Het bestuur bestond in die tijd uit Hendrick Offerman, Johan van Kerkhoff den Olden, Kerkmeester Steven van Kerkhoff, Gerlach Kreyvenger, Johan van Kerkhoff de Jonge en Johan Heyman. Op de vraag van het bestuur hoeveel pastoor Steens dacht te verdienen had de pastoor geantwoord dat hij eenzelfde salaris als zijn voorganger, de heer Ottoni, verlangde.

In het jaar 1679 had het gilde van 't Loo 300 gulden ontvangen van hun pastoor Andreas van der Linden. De pastoor had dit geld kunnen lenen bij de heer van Westrenen in Amersfoort en het diende om de brandschatting te kunnen betalen, die de Franse troepen bij hun inval in het rampjaar 1672 hier hadden geheven. Waarschijnlijk had de heer van Westrenen hiervoor gildegrond in pand gekregen want in een brief uit 1707 aan de landdrost liet het bestuur weten dat het gildebezit op *den Dorrenheuvel* sedert ongeveer 27 jaar verpand was.

De oprichting van de Jonggezellen Schutterijen

Ondanks de armoede op het platteland na 1648 werden schuttersgilden heropgericht of kwamen er nieuwe tot leven. In Groessen, 't Loo en de Russelarij had men al ver voor 1648 schutterijen waarin zowel ouderen als jongeren deelnamen. Omstreeks 1648 ontstond er een splitsing in de schutterswereld. Naast de oudere schutterijen dienden zich bijna overal Jonggezellen-schutterijen aan. De oorzaak van deze splitsing is gelegen in het feit dat bepaalde verplichtingen waren weggefallen. De schutterij had vaak

geen ander doel dan exerceren, schieten en leerdagen houden.

Voor de ongehuwden was de schutterij een middel om de sleur van alledag van tijd tot tijd te doorbreken. Maar niet iedereen kon lid van een schutterij worden. Over de toelating van een nieuw lid werd gezamenlijk gestemd. Om lid te worden moest men inwoner zijn en van goede naam en faam. Daarbij moest men in staat zijn het intreegeld, de jaarlijkse contributie en de zogenaamde oververtering te kunnen betalen. Het was dus een eer om in zijn dorp een schutter te zijn.

Een interessante bron van informatie over de schutterijen vormden de archieven van de muziekbelasting. Alvorens iemand of een vereniging in een openbare gelegenheid muziek mocht maken, moest hij een bewijs van de belastingontvanger hebben dat hij de muziekbelasting betaald had. Op het einde van de 17e eeuw komen regelmatig posten voor met de ontvangsten van muziekbelasting afkomstig van de Jonggezellen-schutterijen. In 1680 werden de Jonggezellen-schutterijen van Groessen en Loo als zodanig ingeschreven.

Peel Peelen kastelein op de Dorrenheuvel moest in 1681 twee oude schilden betalen voor de wijn, die hij geschonken had in zijn herberg bij gelegenheid van het schijfschieten bij zijn etablissement. Een jaar later, in 1682, hielden de Jonggezellen-schutterijen van Duiven en Loo hun schuttersfeest eveneens in de Dorrenheuvel.

In 1688 werd er geen schuttersfeest gehouden. De accijns pachter beklagde zich dat de oude en de jonge schutters, die normaal eens per jaar schijfschieten en met hem een belastingafdracht waren overeen gekomen, in dat jaar niet hadden geëxerceerd of op de schijf geschoten. De reden was dat in 1688 de keurvorst was overleden en een rouwperiode van afgekondigd.

De schutterijen in de eerste helft van de 18e eeuw

Op 5 januari 1708 bezocht de stadsbode uit Zevenaar in gezelschap van Jacob ten Haeff de herbergen in de Liemers om de bier- en wijnaccijns te registreren en de hoogte van de aanslagen te bepalen. Tijdens hun bezoek aan Groessen was men met de Groessense Jonggezellen

Schutterscompagnie tot een accord gekomen en stelde het vast op zes daalders. Twee jaar later, in 1710, bepaalde men de hoogte van de accijns op 7 daalders.

Over de nu komende jaren zijn in het oude archief te Zevenaar geen gegevens meer voorhanden over de schutterijen. Pas in 1756 vernemen we weer iets. Op 9 maart van dat jaar werd een brief naar de landregering gezonden waarin werd medegedeeld dat in de Oud-Zevenaar, Groessen en Duiven schutterscompagnieën bestonden, waarvan de beide laatste alleen jonggezellen waren. Deze beschikten niet of bijna niet over rentegevende fondsen en hadden ook geen privileges meer. Alleen het gilde St. Anna van Oud Zevenaar, waarvan de Heer van Camphuizen al vele jaren kapitein was, had enige inkomsten. De brief besluit met het vermelden van de schuttersactiviteiten; exerceren, schijfschieten en een twee of drie dagen durend schuttersfeest dat naar gelegenheid en tijd plaats vond maar zeker niet alle jaren. In 1756 brak de Zevenjarige Oorlog uit. De schutters moesten op last van de overheid hun geweren inleveren. Op 30 maart 1763 kregen ze die pas weer terug. Niet iedereen had evenwel zijn geweer ingeleverd zoals bleek bij bruiloften en boxhalen; naar oude gewoonte werd bij die gelegenheden geschoten, ook in de tijd dat niemand een geweer mocht bezitten. Dijkgraaf Vermeer maakte op de Liemerse polderdag van 1761 daarvan gewag. Hij wees erop dat van overheidswege met zware straffen gedreigd was. Bij die gelegenheid wees de dijkgraaf ook op een ander ongeoorloofd gebruik, dat in die tijd nog heimelijk werd beoefend; het ganstrekken. Hij vond dit een barbaarse bezigheid en was bang dat de jongelui met deze spelen maar op het slechte pad zouden raken. De jongelui moesten hun schutterijen maar opnieuw naar orde en regel inrichten en zich van het genoemde onthouden. Vaandels en zilverwerk van de oude schutterijen waren nog wel terug te vinden, aldus de dijkgraaf.

Afbeelding: (blz. 62)

Circulaire van de Pruisische overheid in het hertogdom Kleef mbt. het schieten bij processies. De jonggezellen worden met name genoemd als overtreders van het schietverbod (Oud Archief Zevenaar, inv.nr.1403)

VON GOTTES GNADEN FRIEDERICH WILHELM KÖNIG VON PREUSSEN &c.

Unsern gnädigen Gruss zuvor,

Liebe Getreue! Es ist, zwar durch Unsere geschärfte Edicte alles unnütze Schiessen in denen Städten und auf den Dörfern überhaupt, also auch bey denen Processionen selbst, gänzlich verboten; da aber dennoch bey dem Versammeln zu denen Processionen und bey dem Zurückgehen nach Hause, durch das Herumtragen der zu solchen Processionen mitgenommenen Schiefs-Gewehre, öfters Excesse geschehen und würcklich hin und wieder dadurch Feuersbrünste entstanden sind: So befehlen Wir Euch hiemit in Gnaden, denen Junggefelln-Compagnien und sonst überhaupt jedermann bey allen Processionen den Gebrauch und das Herumtragen der Schiefs-Gewehre, wo solches in Eurem Gerichts-Districte noch üblich ist, bey Gefängnis-Strafe überall zu inhibiren, und darauf ganz genau vigiliren zu lassen, daß diesem Verbothe schuldigst nachgelebet werde.

Sind Euch mit Gnaden gewogen. Gegeben
Cleve in Unserm Regierungs- Raths den 21. Aug. 1790. Gegeben in Unserer Krieges und Domainen-Cammer den 2. September 1790.

An Statt und von wegen
Allerhöchstgdchtr. Sr.
Königl. Majestät
von Rohr.

An Statt und von wegen
Allerhöchstgdchtr. Sr.
Königl. Majestät
Heimbürger.

*Der Herrscher hat Circulars erlassen an die Herrschaften
Königl. Majestät. W. General-Lieut. in
Kriegs- und Polizey- und Offizier zu
Jagdhaus 153 800 1790
Münchener.*

C. P. Hopp

Wirtel.

Circulars
An alle Land- und Gerichte, Land-
und Jenseits-Richter, Stadt-Magistrate
und Jurisdiction-Richter im Her-
zogthum Cleve.

De volksgebruiken, als de bovengenoemde, zijn niet zomaar en op korte termijn af te schaffen.

In een aantal gevallen is bekend dat ze oogluikend werden toegestaan. Zo betaalde op 2 december 1772 Steven Boekhorst uit Groessen zes stuivers voor de muziek, die gemaakt werd bij het (verboden) boxhalen ten huize van Derck van Leeuwen. Een zelfde bedrag droeg Jan van Leeuwen af ter gelegenheid van het boxhalen in de Helhoek en nog eens zes stuivers voor de muziek, die gemaakt werd door enkele muzikanten bij het gaanstrekken.

De schutterijen in de tweede helft van de 18e eeuw

Het schuttersgilde van Groessen kreeg op 29 juni 1778, Sint Peter en Paulusdag, een dwangbevel van de belastinginspecteur om binnen acht dagen de muziekbelasting over die dag te betalen.

De jonggezellen waren meestal de organisatoren, die de volksgebruiken op bepaalde dagen met dansmuziek opluisterden. Op 15 juli 1781 hielden de jonggezellen in Groessen hun schuttersfeest en een half jaar later, op vastenavond (11 en 12 februari 1782) waren dezelfde jonggezellen betrokken bij de festiviteiten. Ook op 9 en 16 juni en op 19 juli 1783 hielden zij feesten.

De Loose jonggezellen vierden vastenavond op 7 en 8 februari 1785 en ook de jonggezellenschutterij van de Russelarij bleef niet achter. Zij organiseerden een dansfeest met Pasen van dat jaar. De jonggezellen van Groessen namen het halfvastenbal voor hun rekening.

In het jaar 1787 werd het jaarlijkse schuttersfeest van 't Loo op 20 en 21 juli gehouden. Die van Groessen hadden hun schuttersfeest reeds op 1 juni gevierd maar organiseerden daarna nog een feestavond op 29 juli. De Groessense schutters hielden ter gelegenheid van vastenavond op 4 februari 1788 een dansfeest en dronken op 4 mei het meibier.

Het spreekt voor zich dat bij al deze gelegenheden ook schietwedstrijden gehouden werden.

De schutterijen worden opgeheven

De schutterijen hebben steeds in vol ornaat de processies

begeleid. Tijdens de processies werden de geweren mee gedragen en bij bepaalde sacrale gelegenheden werden de geweren geschouderd en een salvo afgegeven. Daarbij bleef het meestal niet; ook op weg van en naar huis werd duchtig in het wilde weg geschoten.

Uitwassen zoals verwondingen of erger en het in brandraken van huizen en hooibergen bleven daarbij niet uit.

1799 Dec. 27
Volgens Koninklijk allernaamde Orde word het te Diakenen
herhaalde Publieklyk wogen het Roekloze Schieten in
Steden, en Dorpen, en het Roekloze Roken by Schi-
ten en Stallen hiendoor niet alleen nog eens in Finne-
ring gebragt; maar ook op Deyse Orde dauby een voor
all bekend gemaakt, dat dejenen so op't Schieten van
en buyten de Stadt by Huysen Schuren en Mieden
gelijck ook op't Roeken allernaamde, seldend overlast
sullen worden, en dejenen so buyten Staat sijn die daarop
gekeke Doede van 50 Rixd' te betalen, onder Arresta-
van Persoon voor 6 Maanden naar Wierde op de Citadel
sullen gebragt worden.
Hierby duak nog tot Naemijl dat denjenen die grond
aanhangen die in des Kieus Jaars Kattt heft geschou-
ten of een Huis waerijnt geicholien is, by den Magistral
komt aegwen voor den Begaven En Rixd' Aefft ontfan-
gen sal. Ennemen sijn een der rijcken Kon.
Swenen 2774 Decemb' 1799
Bötticher

(niet lang getuicht worden)

Afbeelding:

Mededeling van Bötticher van 27 december 1799 m.b.t. het zinloze en gevaarlijke schieten en roken vlakbij de huizen en schuren. Hij brengt in herinnering dat op het overtreden zware straffen staan en dat overtreders, die de straf van 50 rijksdaalders niet kunnen betalen, zonder aanzien des persoons voor 6 maanden in de citadel van Kezel gevangen gezet worden. (Oud Archief Zevenaar inv.nr.1103)

Het is dus logisch dat de overheid hier tegen opkwam. De landraad Von Sönsfeld drong er op 25 mei 1798 bij de *Creiseinnehmer Bohme* te Zevenaar op aan om aan de Groessense jonggezellen mede te delen dat onder een zekere restrictie het schijfschieten wel werd toegestaan maar dat er niet bij de huizen, schuren, hooi- en stromijten geschoten mocht worden. Alle excessen zouden voortaan ten strengste gestraft worden.

Een verbod van 15 januari 1800 moest een einde maken aan alle schiet-activiteiten en betekende in feite een eerste stap naar de ontbinding van de schutterijen. Elf jaar later werd aan de *Maire der steden en ten plattelande* in het arrondissement Arnhem opgedragen erop toe te zien dat voortaan, behalve de Nationale Garde en de gewapende Burgerwacht, geen andere gewapende korpsen of schutterijen onder welk mom dan ook mochten exerceren. Bij deze gelegenheid werd de bode Staak belast om de huizen langs te gaan en daar navraag te doen of men een krijgswapen in huis had. Verder moest hij zorg dragen dat alle wapens bij het gouvernement werden ingeleverd. Deze maatregel leidde tot de ondergang van veel schutterijen.

Na het vertrek van de Fransen heeft men nog wel geprobeerd om de schutterijen opnieuw leven in te blazen, maar dat is praktisch nergens gelukt. Omstreeks 1820 zijn dan de laatste resten van de schutterijen in de Liemers verdwenen. Twee generaties later, zo rond de eeuwwisseling, werden echter weer nieuwe schutterijen, die we thans nog kennen, in de Liemers opgericht.

Theo J.G.Goossen, Zevenaar

Bronnen:

Th.Hgen: *Quellen zur Inneren Geschichte*, Düsseldorf, 1976 (fasc.), deel 1, blz. 197 f.
Oud Archief Zevenaar Inventaris nrs 290 t/m 456, 459, 1083, 1335

Het Zevenaarste Ketkenboek uit 1693

Buis Aerdts, Kerkarchief Groessen en Lou, Polderarchief inv. nr. 995

Buisarchief Koppel, inv. nr. 1345

Rijksarchief Arnhem, Gerechtelijke archieven Kleeftse enclaves

5-B: Een artikel van dezelfde auteur over de schutterszelden van Buis en Verschijnt in Jaarboek Achterhoek 1957.

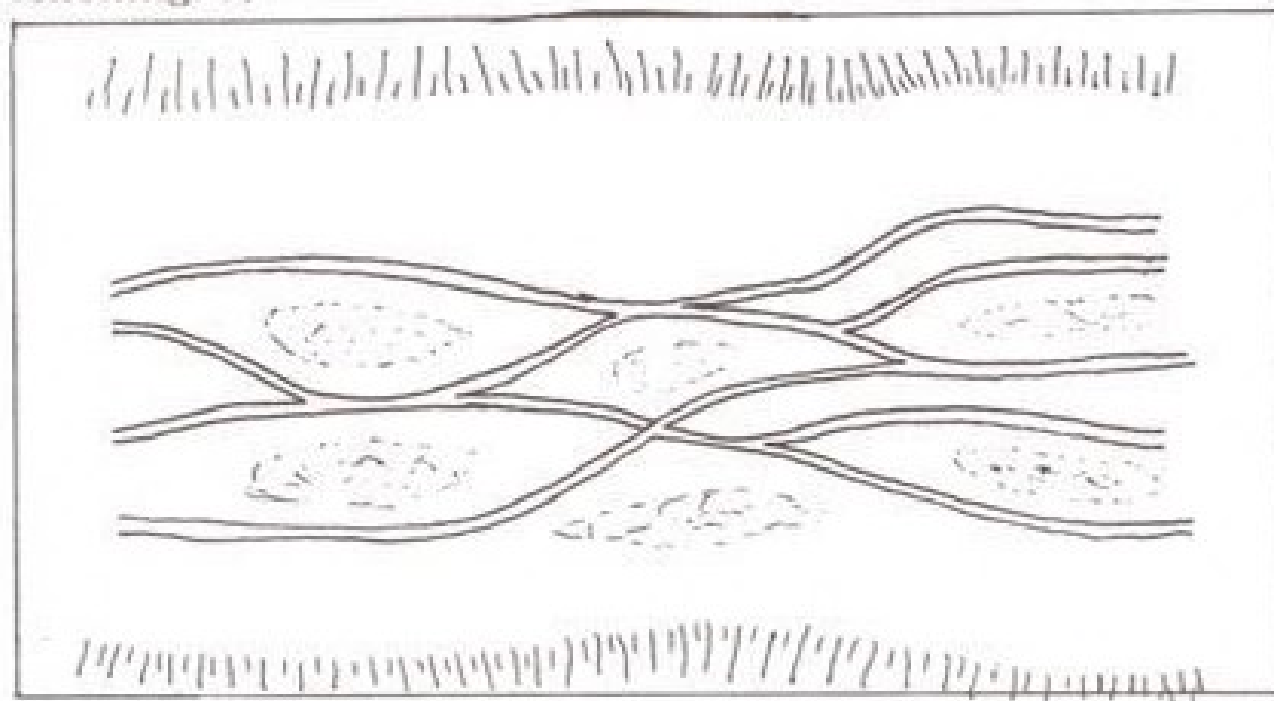
De bodem van de gemeente Duiven

De ontstaansgeschiedenis van de bodem in Nederland in het algemeen, maar meer in het bijzonder in deze streek, hangt nauw samen met het verleden van onze grote rivieren.

Na de voorlaatste ijstijd bleef er een zandvlakte over waar nu de Noordzee is, de Maas en de Rijn stroomden naar het westen, zover dat de Theems een zijrivier van ... de Rijn was.

Mensen waren er niet, dijken dus ook niet en de rivieren hadden vrij spel. Het gevolg was, dat die zich onder invloed van hoog- en laagwater nogal eens verlegden. Mede door het feit, dat door het veel lager zijn van de zeespiegel het grotere verval van het water er een veel grotere stroomsnelheid was. Het hele rivierbed (waarin echter lang niet altijd veel water was) was plaatselijk ontzaglijk breed, bij ons b.v. tussen Veluwe/Achterhoek aan de ene zijde en de hoge gronden zuidelijk van Nijmegen/Kleef aan de andere zijde.

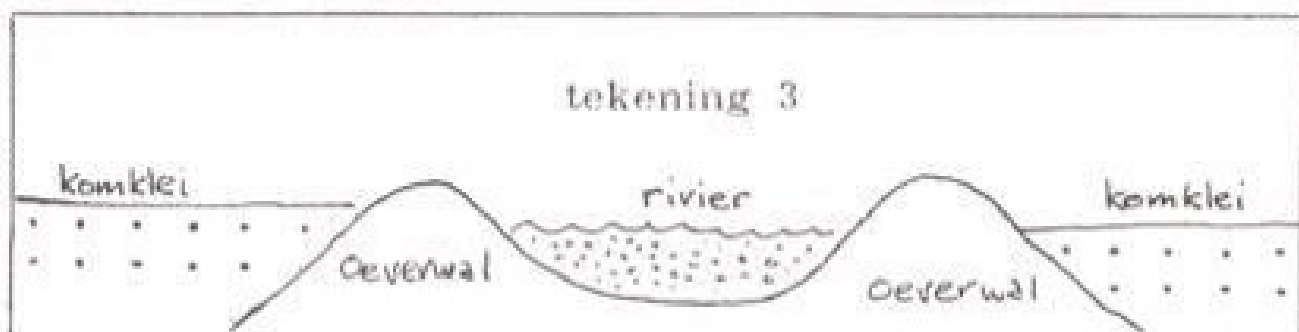
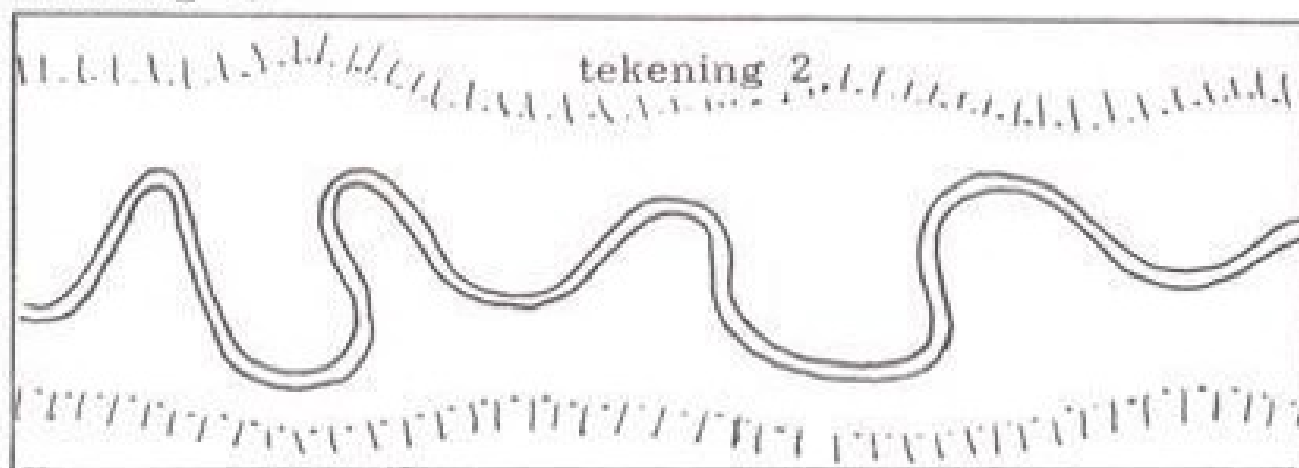
In deze breed, zich steeds verplaatsende rivierbedding lagen eilanden, opgestoven rivierduinen, grote grindbanken en zelfs stukjes moerasbos. Daar tussendoor stroomden talrijke rivierarmen en -armpjes, al naar de aangevoerde hoeveelheid water. Men noemt dit de vlechtende rivier. (zie tekening 1)

Soms, in droge perioden bevatte de enorm brede bedding haast geen water en kon er plaatselijk plantengroei optreden, die dan bij een volgende hoogwaterperiode vaak weer wegspoelde in de felle, snelle stroom.

Naarmate de zeespiegel rees, door het afsmeltende ijs, verminderde ook het verval van de rivieren en werd de stroomsnelheid minder. De vlechtende rivier begon meer kleilig materiaal op de grofzandige en grindrijke onderlaag af te zetten. De rivier degeneerde op den duur tot de zgn. meanderende rivier, het riviersysteem dat er vandaag de dag zou zijn als er geen dijken waren opgeworpen (zie tekening 2).

De voornaamste beddingen bleven behouden en door periodieke overstromingen ontstonden min of meer zandige oeverwallen. Tussen deze zich steeds hoger opbouwende oeverwallen ontstonden tenslotte de zgn. kommen, lager gelegen gebieden waarin het allerfijnste slib tot afzetting kwam omdat na de overstroming het water niet meer weg kon en lang en rustig bleef staan. Hier werden de fijnste slibdeeltjes, dat is de zwaarste klei, afgezet. Zo zwaar is de klei in de komgronden, dat het tot voor kort niet te bewerken en daarom alleen als grasland bruikbaar was. Ook ontstond hier en daar enige veenvorming (zie tekening 3).

Door klimaatwijzigen en door het dalen en rijzen van de zeespiegel werden perioden van betrekkelijke rust afgewisseld door perioden met extra veel en grote overstromingen en doorbraken. Zo is bekend, dat in de Romeinse tijd tot ca. 300 na Chr. de Liemers bewoond was. Maar door enorme overstromingen gedwongen (er was toen immers niets bedijkt) trok de gehele bevolking weg, om pas na ca. 700 na Chr. terug te keren.

Toen werden dan ook de thans nog bestaande dorpen en steden gesticht.

Aan het einde van de middeleeuwen, tussen 1200 en 1300, werd begonnen om tegen het opnieuw opdringende water dijken aan te leggen, al was dat nog geen gesloten dijksysteem zoals nu.

Ook na de bedijking werden de bebouwing en de belangrijkste wegen nog steeds op de stroomruggen gesitueerd en werd van hieruit het komgebied steeds verder in gebruik genomen.

Hoe zien we nu in onze gemeente de sporen terug van de wederwaardigheden van de rivieren en het klimaat? Heel veel, als je er oog voor hebt!

Om te beginnen de oudste delen van Duiven en Groessen. Vooral in Duiven is dat mooi te zien: de Eng en de oude kern globaal om de kerk.

Gelegen op een rivierduin. Kijk eens bijv. vanaf café Halfwegen (de Wijnberg) naar de Eng. Die ligt dan duidelijk iets hoger in het terrein. Net genoeg om bij hoog water droge voeten te houden. En kijk er de topografische kaart 1:25.000 maar op na: het oude dorp ligt precies binnen de 10 meter hoogtelijn. Buiten die 10 meter-lijn werd het land bij hoog water overstroomd. Dus vestigde de mens zich op die hoge stukken: de toppen van wat eens rivierduinen waren of hoge zandbanken.

Bij graafwerkzaamheden in de oude kern zal men in het bodemprofiel meestal alleen zand vinden, en oude bewoningsresten.

Buiten dat gebied heeft de rivier talloze sporen nagelaten: een diepe ondergrond van grof zand en grind. Daarboven afwisselende lagen van klei, veen of zand, met daarin de resten van riet en zegge. Het zijn de sporen van de zich

toen steeds verleggende meanderende rivier en vele hoogwater- perioden in later eeuwen.

Het Duivense Broek was een deel van het grootste komgrondgebied van Nederland. Tot voor de herontginning in de laatste wereldoorlog was het een slecht toegankelijk moerassig gebied. Broek= moeras, laagte.

Omstreeks 1930 stond het hele Broek nog blank. De enkele oude boerderijen liggen op kunstmatige hoogten: de woerden. Voor de nieuwe boerderijen is dat niet meer nodig.

Ook zuidelijk van Duiven was het niet pluis: in 1928 stond alles nog blank waar nu Droo-Zuid en Welleveld ligt. De naam Welleveld. Aldus heet het oude burgemeestershuis. Maar dat is weer vernoemd naar een veldnaam in de buurt. Er is een bodemformatie waarbij een rivier als het ware richels en sleuven vormde. Nog heel mooi te zien bij Pannerden! Een golvend landschap. Zou de naam Welleveld wellicht daarvan afkomstig zijn? Van het Duitse Wellenfeld = golven(d)veld? 't Is maar een veronderstelling.

Het tuinbouwgebied om Groessen tenslotte heeft ook met de rivier te maken. En wel op een dramatische manier.

Bij grote dijkdoorbraken werd het land vaak overspoeld door zgn. overslaggronden. Het binnenstromende water kolkte uit de doorbraakgaten (de waayen) veel zand omhoog. Zodoende werd veel scherp en grof rivierzand afgezet op de klei-ondergrond, die op zijn beurt weer eerder ontstaan was door de rivier of een kom. Heel lang waren die overslaggronden om Groessen a.h.w. dode woestijn, waar niets groeide door het grove zand en grind. Geen mens kon er iets mee beginnen.

Totdat heldere koppen in de 19e eeuw op het idee kwamen de onderliggende klei met het zand te vermengen, hetgeen pas goed aan het begin van deze eeuw gelukte. Een gelukkige greep, want daardoor ontstonden de prima tuinbouwgronden van Groessen....

Zo kom je overal in onze gemeente de rivier weer tegen. Als je er maar oog voor hebt.

B. Schäffner, Duiven.

Koning Frederik de Grote overleed 200 jaar geleden.

Op 17 augustus 1786 stierf de vierenzeventigjarige Pruisische koning Frederik de Grote. Deze koning regeerde als hertog van Kleef ook zo'n kleine vijftig jaar over de Liemers.

Frederik de Grote is een van de grote persoonlijkheden van de 18e eeuw. Hij is misschien wel de meest duidelijke exponent van het tijdperk van de Verlichting. Hij regeerde over zijn onderdanen als een verlichte despoot en voelde zich als *le premier domestique de l'Etat* (de eerste knecht of aangestelde van de staat) verantwoordelijk voor het welzijn van zijn vaderland en de onderdanen. Was dit al zeer ongewoon in een tijd dat elders de staat en de onderdanen er voor de vorst waren, Frederik was besloten van Pruisen een rechtstaat te maken waarin alle onderdanen gelijke behandeling kregen.

De oorlogen, die hij om het bestwil van de Pruisische staat voerde, hebben hem echter ook zeer omstreden gemaakt. Vooral in de decennia, die achter ons liggen, heeft men hem gezien als de initiator van de Pruisische geest. Toch verschijnt de onverschrokken vechtersbaas in een milder daglicht dan men op grond van zijn politiek zou verwachten. Hij werd vaak geplaagd door angst en slapeloosheid, luchtte zijn gevoelens bij gelegenheid in het schrijven van gedichten en had een fabelachtige kennis van de Franse en klassieke letterkunde. Ook had hij een grote liefde voor muziek en droeg altijd zijn dwarsfluit bij zich. Van zijn hand zijn ook enkele composities bewaard gebleven o.a. een sinfonia in D en een sonate voor dwarsfluit en continuo in e.

Beroemd is Frederik de Grote geworden door zijn vriendschap met de Franse filosoof Voltaire. Deze heeft ongetwijfeld een grote invloed op de koning gehad en diens verlichte denkbeelden vinden we terug in vele regeringsbeslissingen van Frederik. Ook in het oude archief van de Liemers te Zevenaar bewaart men stukken, waarin de invloed van de verlichting en Frederik de Grote direct merkbaar is, o.a. in de stukken m.b.t. het onderwijs en de gelijkheid van godsdienst. Frederik de Grote is tenminste een keer in Duiven geweest. Dat was op 15 juni

1768 toen hij met een klein gezelschap van paleis 't Loo over Westervoort, Duiven, Zevenaar, Elten naar Emmerik reisde.

Hoe men in het land van Kleef en dus ongetwijfeld ook in de Liemers opzag naar Frederik de Grote komt naar voren in een brief van Voltaire aan de koning en gedateerd op 28 oktober 1740. Hij vermeldt daarin een uitspraak van iemand uit Kleef, die reageerde op het verschijnen van de Antimachiavelli, een boek geschreven door de koning: *Est il vrai que nous avons un roi, un des plus savants et des plus grands genies de l'Europe ? On dit qu'il a ose refuter Machiavel.* (Is het waar dat we een koning hebben, die een van de geleerdste en grootste genieën van Europa is ? Men zegt dat hij het gewaagd heeft Machiavelli te weerleggen).

Wim van Heugten, Duiven

Geraadpleegd o.a.:

- G.P. Gooch: Frederik de Grote, Utrecht, 1966
- H. Will: Voltaire am Niederrhein, Kleef, 1974
- A. Dederich: Annalen der Stadt Emmerich, Wezel, 1867

Boekennieuws

Als derde boekje in een reeks is onlangs verschenen: Historische Kerken in Gelderland. Het bevat een beknopte informatie over de belangrijkste historische kerken in Gelderland. Op een bijbehorende kaart kan men zien waar deze kerken gelegen zijn. Bijna alle kerken zijn te bezichtigen en het boekje geeft aan welke stappen U moet ondernemen als U een kerk wilt bezichtigen.

Het boekje telt 24 pagina's en is voor f5,95 te koop bij de VVV en de boekhandel.

Al eerder in deze serie verschenen:

Kastelen en Buitenplaatsen in Gelderland.

Molens in Gelderland.

Verenigingsnieuws

Driepas

Met ingang van de volgende jaargang zal dit tijdschrift van de Historische Kring Duiven, Groessen en Loo de naam DRIEPAS dragen.

We ontvingen als antwoord op de prijsvraag, die in het vorige nummer werd uitgeschreven, in totaal 14 voorstellen voor een naam. Na een eerste schifting, waarbij vooral de lengte van de naam als criterium werd genomen, bleven er 4 over. Om een goede keuze te maken uit deze vier was veel moeilijker. Uiteindelijk had de naam Driepas de meeste voorkeur omdat daarin op een symbolische wijze de samenwerking van de drie dorpen, Duiven Groessen Loo in de Historische Kring wordt aangegeven.

Driepas is een begrip uit de bouwkunst. Hiermee duidt men de figuur aan die ontstaat als men drie cirkels ordent in een driehoek zodat de cirkels elkaar snijden (zie tekening). In het gotische maaswerk, bijvoorbeeld in kerkvensters, wordt de driepas veel gebruikt. In godsdienstige zin symboliseert de driepas de Drieenheid. De suggestie van de naam Driepas is afkomstig van een medewerker aan ons tijdschrift, Prof.Dr.W.J.Th. Peters uit Nijmegen. Bij een gelegenheid zal hem de toekomstige prijs overhandigd worden.

Alle andere inzenders danken wij voor hun suggesties. Het aantal van 14 heeft ons zeer verrast. Het bewijst dat velen zeer begaan zijn met het tijdschrift van de Historische Kring Duiven, Groessen en Loo, kortweg de DRIEPAS.

De redactie

Excursie

De jaarlijkse excursie werd op 20 september gehouden. Dat de excursie gewaardeerd wordt, blijkt wel uit het groeiend aantal deelnemers. Inmiddels is het traditie geworden dat de weergoden meewerken! Men ging richting 's Heerenberg om een bezoek te brengen aan Huis Bergh. Hier werd een zeer uitgebreide rondleiding verzorgd. Zelfs degenen die hier al vaker geweest waren, kwamen nu op plaatsen waar ze nog niet eerder mochten komen. De gehele rondleiding duurde dan ook een half uur langer dan gepland was.

In Zeddam werd, heerlijk op een terrasje, de inwendige mens verzorgd. Vervolgens werd in de St. Oswalduskerk het prachtige Antwerpse retabel bewonderd. Dit beeldhouwde altaarstuk is een van de weinige retabels die nog in Nederland te vinden zijn. Het is rond 1520 gemaakt en waarschijnlijk altijd eigendom van deze kerk geweest. Van de kerk naar de torenmolen was maar een kleine wandeling. De grafelijke torenmolen is nog steeds eigendom van Huis Bergh. Na een uitgebreide rondleiding werd het eenieder duidelijk dat de molen uniek is, maar dat er nog bergen werk verzet moeten worden om er weer een fraaie molen van te maken. Op de terugweg werd even stil gestaan bij het hagelkruis in Kilder. Ook hier ging men weer wat wijzer weg, dan men gekomen was. Rond zes uur was ieder, geheel volgens plan, weer terug in Duiven. Men kon terug zien op een geslaagde excursie. Een woord van dank aan de organisator, de heer van Heugten, is dan ook zeker op zijn plaats.

Kalender 1987 verschenen.

In de week na de herfstvacantie is de tradionele kalender van de Historische Kring verschenen. Het is de vijfde keer dat de Kring met een kalender uitkomt. De eerste was voor het jaar 1983 en toonde vier gravures van Jan de Beijer, die van 1984 vier foto's van de havezathen. De kalenders voor 1985, 1986 en 1987 werden geïllustreerd met tekeningen van de Millingse kunstenaars Marjolijn Broekman - Rigtering. De kalender 1987 toont café de Prins te Loo, het Gemeentehuis te Duiven en de pastorieën van Duiven en Groessen.

Inhoudsopgave

Jaargang 3 (1986), nummer 3, december 1986

Drs. G.B. Janssen:

Steenfabricage op de Loowaard (deel 1) 49

Th.J.M. Jonker:

Veldnamen (4) 51

Wim van Heugten:

Koeien en paarden in de Duivense kerk 53

Th.J.G. Goossen:

De voormalige schuttersgilden van
Groessen en Loo 56

B. Schaffner:

De bodem van Duiven 66

Wim van Heugten:

Frederik de Grote overleed
200 jaar geleden 70

Boekennieuws 71

Verenigingsnieuws 72